

VERWIKKELINGEN ROND HYDROBIA STAGNORUM (GMELIN, 1790)

door

L.J.M. Butot

Onder de synoniemen van Paludestrina ventrosa (Montagu, 1803) voeren Kennard & Woodward (1926) o.m. op: Turbo stagnalis Baster, 1765 (met twijfel) en Cyclostoma acutum Draparnaud, 1805 (Helix acuta Draparnaud, 1801). Deze laatste soort werd door Gray, 1847 tot typus generis gemaakt van Hydrobia Hartmann, 1821 en o.m. door Germain, 1931 als goede soort van de Franse Middellandse Zeekust en Corsica, buiten de synonymie gehouden van Paludestrina stagnalis (Baster, 1765) = Turbo ventrosus Montagu, 1803.

De Engelse auteurs hebben vanwege hun twijfels aan Turbo stagnalis Baster als synonim, de naam ventrosus Montagu (Turbo) gehandhaafd.

Zowel Kennard & Woodward (1926), Henrard & Koumans (1936) en Holthuis (1945) laten ons weten dat Baster zijn Turbo stagnalis uit het Kaasjeswater naar Linnaeus zond, die de naam als Helix stagnalis opnam in zijn Systema Natura ed. XIIe (1767). Linnaeus bemerkte dat hij de naam Helix stagnalis al eerder had gebruikt voor een dier dat we nu als Lymnaea stagnalis kennen. Hij veranderde in een aantekening in zijn exemplaar van de Syst. Nat. ed. XII de naam in Helix basteri. Gmelin, die 1791 de 13e editie van de Syst. Nat. bewerkte, wijzigde de door Linnaeus gepreoccupeerde naam Helix stagnalis in Helix stagnorum. Al deze namen hebben zonder twijfel betrekking op de Basterse exemplaren uit het Kaasjeswater. Uit de literatuur kunnen we nu stellen: Turbo stagnalis Baster, 1765 (ongeldig door niet binaire naamgeving-(Holthuis 1945))=Helix stagnalis Linnaeus, 1767 (gepreoccupeerde naam)=Helix basteri Linnaeus M.S. (niet gepubliceerde naam)=Helix stagnorum Gmelin, 1791 (eerste beschikbare naam).

Wat stelt nu de naam Turbo ventrosus Montagu, 1803 voor? We vinden deze naam terug in de lijst van de zoet- en brakwatermollusken van de Britse Eilanden die Kerney (1976) opstelde ten einde de namen van Mollusken uit de Britse literatuur in overeenstemming te brengen met de in overig Europa in gebruik zijnde namen. Aangenomen dat de lijst het resultaat is van goed onderzoek, concluderen we nu dat Turbo ventrosus Montagu, 1803 een andere soort is dan de Nederlandse soort van Baster uit het Kaasjeswater (typelokaliteit) bij Zierikzee. Een bestudering van de verspreidingskaarten in Kerney's atlas (1976) geeft het volgende resultaat.

Hydrobia ventrosa (Montagu) (kaart 9) komt met Hydrobia neglecta Muus, 1963 (kaart 10) voor, voornamelijk langs de Engelse oostkust en ontbreekt langs de zuidkust. Langs de zuidkust komen voor: Hydrobia ulvae (Pennant) (kaart 11), Potamopyrgus jenkinsi (Smith) (kaart 13) en Pseudamnicola confusa (Frauenfeld) (kaart 12), allemaal soorten, die we echt niet met Hydrobia ventrosa zullen verwarren. Er is echter iets aan de hand met Potamopyrgus jenkinsi. Warwick (1952) toonde het bestaan aan van 3 "strains" van deze soort en noemde P. jenkinsi een "collective soort". Binnen deze soort bestaat verschil in chromosoomgetal waarvoor Rhein, 1935 $2n=20-22$ voor continentale dieren vast stelt en Sanderson 1940 $2n=36-44$ opgeeft voor Schotse dieren. Dit was voor Boettger (1951) reden om P. jenkinsi septentrionalis als subspecies op te stellen voor de Schotse dieren (zie Butot, 1966). Berner (1963) beeldt 4 exemplaren af van P. jenkinsi waarvan de fig. 1 en 2 voor ons herkenbare huizen voorstellen terwijl wij de figuren 3 en 4 niet als P. jenkinsi zouden herkennen daar zij aanmerkelijk kleiner zijn. Ook de twee figuren van fig. 61 die van Benthem Jutting (1933) afbeeldt als H. stagnalis Baster verschillen sterk van elkaar, vooral in de mondrand die voor de rechtse figuur sterk overeenkomt met die van Hydrobia jenkinsi (fig. 64 links).

Wanneer we nu weer terugkeren naar Kerney's Atlas (1976) dan vinden we op kaart 8 de verspreiding aangegeven van een "agglomeraat" Hydrobia ventrosa (Montagu), met een verspreiding langs de Engelse oost- en zuidkust. Geen van de kaarten 8, 9, 10, 11 en 13 maken onderscheid tussen vondsten van vóór 1950 en van na 1950, zoals dat op vele andere kaarten wel geschiedde waardoor een goede indruk gegeven wordt van de verspreiding van soorten in Engeland.

Het is duidelijk dat onder H. ventrosa (Montagu) agg. een aantal soorten schuilgaat en wel de echte H. ventrosa (Montagu), H. stagnorum (Gmelin, 1791) daarvan te scheiden, en mogelijk ook H. neglecta Muus, 1963 met de kleine vorm van Potamopyrgus "jenkinsi". Nord-sieck (1972) ziet H. neglecta als 'n synonym van H. minuta (Totten, 1834). Hiervoor zij verwezen naar Mienis (1974).

Voor het Nederlandse faunagebied gelden nu dezelfde twijfels met dien verstande dat wij ons afvragen welke soorten onder de naam Hydrobia stagnorum (Gmelin) in de Nederlandse literatuur schuil gaan. De Nederlandse meldingen van Potamopyrgus jenkinsi (Smith) zullen wel juist blijken. Een aantal Potamopyrgus "jenkinsi" van de kleine vorm kunnen heel goed onder de naam H. "stagnorum" in de literatuur zijn gemeld en in de Nederlandse collecties op nadere determinatie wachten. Ook de meldingen van Hydrobia "ventrosa" uit Italië zullen wel moeten worden herzien.

De heer L. Berner, 59 rue de La République, F-13002 Marseille Frankrijk poogt het hierboven aangegeven probleem voor Frankrijk op te lossen en is uiterst benieuwd naar de verspreiding in Nederland en daarbuiten van Hydrobia stagnorum (Gmelin) en naar alle daarop gelijkende soorten. Het oplossen van deze problemen vereist echter dat hem levend materiaal ter beschikking staat. Er bestaan pigmentatieverschillen op de tentakels, de snuit (proboscis) en onder op de voetzool van de verschillende Hydrobia-soorten in Europa. Deze pigmentatie gaat bij het conserveren verloren, afgezien nog van de moeilijkheden die ontstaan voor het anatomische onderzoek wanneer de dieren niet-gestrekt worden geconserveerd. Daarom dus levend materiaal aan Berner zenden als u hem bij zijn onderzoek wilt helpen. Correspondentie over uw vondsten en vindplaatsen in het Frans of Engels.

Naschrift

De verzending per post van levende Hydrobia-soorten.

De levende slakjes worden in wit filterpapier (tot 6-8 exemplaren) bijeen ingevouwen. Het filterpapier dat water opzuigt en vasthoudt wordt met het water uit het milieu waarin de slakjes werden verzameld, bevochtigd. Het geheel wordt in een plastic zakje gestoken of in dun plastic ingerold of gevouwen in een aluminium of ander metalen (schuif)doosje gebracht (Saridon-doosjes voor 20 tabletten zijn heel geschikt).

Het doosje met inhoud wordt als brief, liefst per expresse, verzonden op maandag of dinsdag, opdat de brief niet tijdens de weekenddagen op het postkantoor zal blijven liggen. Niet vergeten de vindplaatsgegevens bij te sluiten op een met potlood beschreven, groot etiket.

Literatuur

- Baster, Job. 1759-1765. Opuscula subseciva, observationes miscellaneas de Animalculis et plantis etc. 1765. Tomus II Liber 2, p. 53-99 (p. 77 pl. VII f 4 Turbo stagnalis).
- Bentham Jutting, T. van. 1933. Mollusca (1) A Gastropoda Probranchia et Pulmonata in Fauna van Nederland afl. VII, p. 97 fig. 61.

- Berner, L. 1963. Sur l'invasion de la France par Potamopyrgus jenkinsi (Smith) Arch. Moll. 92:19-29.
- Butot, L.J.M. & B. Kiauta, 1966. Notes on the cytology of Rissoacea. I Cytotaxonomical conditions in some Hydrobiidae and Assimineidae (Gastropoda, Streptoneura). Basteria 30:21-35.
- Draparnaud, J.P.R., 1801. Tableau des Mollusques terrestres et fluviatiles de la France 116 pp., 13 pls, Paris.
- Draparnaud, J.P.R., 1805. Hist. Moll. Fr. p. 40 pl I f 23.
- Germain, Louis, 1931. Mollusques terrestres et fluviatiles 2ième partie Faune de France 22, p. 647-648 (fig. 718, pl 18 f 529, 531). Paludestrina acuta P.650, F 712/P. stagnalis Baster.
- 713
- Gmelin, J.F., 1788-1793. Linnaeus Systema Naturae ed. XIII, Acuta reformata 1 pt 6 1791 p. 3021-3910. (p. 3653 no 119) Helix stagnorum.
- Gray, J.E., 1847. A list of the genera of recent Mollusca, their synonyma and types. Proc. Zool. Soc. London 15:129-219.
- Henrard, J.Th. & F.P. Koumans, 1936. Turbo stagnalis, een nomenclatuurschets Basteria vol. I(1) p. 13-16.
- Holthuis, L.B., 1945. Opmerkingen over Turbo stagnalis en enkele andere diersoorten door Baster beschreven. Basteria 9 p. 66-69.
- Kennard, A.S. & B.B. Woodward, 1926. Synonymy of the British non-Marine Mollusca London, 447 pp. (p. 18,20 Paludestrina ventrosa)
- Kerney, M.P., 1976. A list of the fresh and brackish water Mollusca of the British Isles. J. Conchol. London 29: 26-28.
- Kerney, M.P. (Editor), 1976. Atlas of the non marine Mollusca of the British Isles edited for the Conchological Society of Great Britain and Ireland and the Biological Records Centre, Institute of Terrestrial Ecology, Monks Wood Experimental Station, Abbots Ripton, Huntingdon, England, pp. 1-V, 199 maps, 3 pp Index.
- Linnaeus, C., 1767. Systema naturae ed. XII. Holmiae. p. 1248 no. 697 Helix stagnalis (non no. 703 Helix stagnalis=Lymnaea stagnalis).
- Mienis, H.K., 1974. Een aantekening betreffende Hydrobia minuta, Hydrobia totteni en Hydrobia neglecta. Corr. Bl. NMV 159:270-271.
- Montagu, G. 1803(-1808). Testacea Britannica, or natural History of British Shells 2 parts XXXVIII + 606 pp + 4 pp, 16 plat. (p. 317 pl 12 fig. 13) Turbo ventrosus.
- Muus, B.J., 1963. Some Danish Hydrobiidae with the description of a new species. Proc. Malac. Soc. London 35:131-138.
- Nordsieck, Fritz, 1972. Die Europäischen Meereschnecken (Opisthobranchia mit Pyramidellidae; Rissoacea). Stuttgart, 327 pp.
- Warwick, T., 1952. Strains in the Mollusc Potamopyrgus jenkinsi (Smith) Nature, London vol. 169, p. 551-552.